

Hortus deliciarum (fol. 323r)

CICLE

Dones, creació i espiritualitat a l'Europa medieval

El Cicle **Dones, creació i espiritualitat a l'Europa medieval** consta de quatre sessions en les quals es farà una introducció a algunes de les escriptores, pensadores i creadores medievals, i es treballarà a partir del seu llegat en forma de textos, imatges i composicions musicals. Les tres primeres sessions es centren en l'àmbit de la literatura, l'art, la filosofia conjugades amb l'espiritualitat. En la darrera es tracen les genealogies a petita escala que es poden establir entre les autores, les seves obres i el seu pensament.

El potencial creatiu i les capacitats intel·lectuals de les dones medievals van cristal·litzar en obres que encara no són prou conegudes i que poden ser una valuosa font d'inspiració per a les dones del nostre temps, ja sigui per entendre el passat, ja sigui per crear en el present. A les assistents al Cicle se'ls lliurarà un dossier de textos i imatges, i un CD amb una selecció de peces musicals medievals d'autoria femenina.

Aquest Cicle neix en el marc del projecte *Dones i creació a Europa de l'Edat Mitjana al Renaixement* (ss. X-XVI), dirigit per Georgina Rabassó, promogut per "Muliebris. Associació per a la recerca i la interpretació del bagatge cultural femení (ss. X-XVI)", becat pel Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison i subvencionat per l'Institut Català de les Dones.

A càrrec de

Georgina Rabassó. Llicenciada en Filosofia i postgraduada en Cant. Actualment realitza una tesi doctoral en Filosofia sobre els *Aspectes cosmògics en l'obra d'Hildegarda de Bingen* dirigida per Rosa Rius Gatell. És cofundadora de "Muliebris. Associació per a la recerca i la interpretació del bagatge cultural femení (ss. X-XVI)" i de la formació vocal-instrumental "Scivias", especialitzada en la recuperació i la interpretació del llegat musical de les dones medievals. És investigadora del Seminari Filosofia i Gènere (Universitat de Barcelona) i del Grup de Recerca Consolidat Creació i Pensament de les Dones (UB).

Bibliografia general seleccionada

CIRLOT, Victoria; GARÍ, Blanca (eds.), *La mirada interior. Escritoras místicas y visionarias en la Edad Media*, Madrid: Siruela, 2008.

DRONKE, Peter, *Las escritoras de la Edad Media*, traducció de Jordi Ainaud, Barcelona: Crítica, 1994.

EPINEY-BURGARD, Georgette; ZUM BRUNN, Emilie, *Mujeres trovadoras de Dios. Una tradición silenciada en la Europa medieval*, Barcelona: Paidós, 2007.

MARTINENGO, Marirì; POGGI, Claudia; SANTINI, Marina; TAVERNINI, Luciana, MINGUZZI, Laura, *Libres para ser. Mujeres creadoras de cultura en la Europa medieval*, Madrid: Narcea, 2000.

RIVERA GARRETAS, María-Milagros, *Textos y espacios de mujeres (Europa, siglos IV-XV)*, Barcelona: Icaria, 1990.

Programa de les sessions

1. La via de l'escriptura femenina de Duoda a Margarida Porete

Resum de la sessió

La primera sessió del Cicle consisteix en una introducció a algunes de les escriptores de l'Edat Mitjana a partir dels seus textos i del seu context històric i personal.

Gran part del llegat intel·lectual de les autores medievals és de caràcter espiritual. L'àmbit monacal, sobretot fins al segle XII, va ser fonamental en la formació de les dones (i dels homes) en la lectura, l'escriptura i la interpretació exegètica de les obres sagrades i algunes de profanes. Al segle XIII les beguines van protagonitzar un moviment espiritual i social molt viu, es van instal·lar a les ciutats i es van dotar d'un *modus vivendi* forjat des de la llibertat i des d'un saber propi.

Des del present observem que un fil d'unió de moltes autores d'aquest període és la *passió* per la llibertat i la saviesa.

Hildegarda de Bingen i Wolmar en la primera il·lustració de l'edició facsímil del *Scivias*.

Temes de la sessió

- La pedagogia maternal i cristiana al *Liber manualis* de Duoda.
- Hildegarda de Bingen i les veus de la mística femenina.
- El moviment beguinal i beguines amb nom propi: Hadewijch d'Anvers i Margarida Porete.

Material per a les inscrites

Dossier de textos.

Bibliografia seleccionada

DUODA, *Manual per al seu fill*, introducció i traducció de Mercè Otero-Vidal, Barcelona: Proa, 2004.

FRANCESC D'ASSÍS; CLARA D'ASSÍS, *Escrits*, introducció i traducció de Francesc Gamissans, Barcelona: Proa, 1993, pp. 163-218.

HADEWIJCH D'ANVERS, *El lenguaje del deseo. Poemas de Hadewijch de Amberes*, edició i traducció de María Tabuyo, Madrid: Trotta, 1999.

—, *Visiones*, edició i traducció de María Tabuyo Ortega, Palma de Mallorca: José J. De Olañeta, 2005.

PERNOUD, Régine, *Hildegarda de Bingen. Una consciència inspirada del siglo XII*, traducció d'Alejandra González Bonilla, Barcelona [etc.]: Paidós, 1998.

PORETE, Margarida, *L'Espill de les ànimes simples*, introducció de Blanca Garí, traducció de Rosamaria Aguadé, Barcelona: Proa, 2001.

2. Filles de les arts: d'Ende a Teresa Díez

Resum de la sessió

La dedicació artística de les dones a l'Edat Mitjana es desconeix, en part, pel fenomen de l'anonimat. Aquest anonimat freqüentment es sobreentén masculí, però tenim indicis que ens permeten afirmar que determinades obres anònimes haurien estat realitzades per dones.

D'altra banda es conserven teixits, miniatures, il·lustracions, composicions musicals i obres teatrals d'autoria coneguda dutes a terme per dones. Aquest llegat no ha tingut prou visibilitat; tampoc a Espanya, on van treballar pintores com Ende (segle X) i Teresa Díez (segle XIV).

En aquesta sessió veurem i analitzarem una mostra d'obres d'art d'autoria femenina, i escoltarem i comentarem una selecció de peces compostes per dones d'època medieval, com Hildegarda de Bingen o Herrada de Hohenbourg.

Teresa Díez, *Epifania* (pintura mural procedent de l'església de Santa Clara de Toro a Zamora)

Temes de la sessió

- Dones artistes: Ende, Guda, Teresa Díez...
- El teatre segons Roswitha de Gandersheim.
- Les composicions musicals d'Hildegarda de Bingen.

Material per a les inscrites

Dossier de textos i imatges, i CD de música.

Bibliografia específica seleccionada

HILDEGARDA DE BINGEN, *Sinfonía de la armonía de las revelaciones celestiales*, introducció i comentaris de María Isabel Flisfich [et al.], traducció de María Isabel Flisfich, Madrid: Trotta, 2003.

LORENZO ARRIBAS, Josemi, *Musicología feminista medieval*, Madrid: Al-Mudayna, 1998.

MARTINENGO, Marirì; POGGI, Claudia; SANTINI, Marina; TAVERNINI, Luciana, MINGUZZI, Laura, *Libres para ser. Mujeres creadoras de cultura en la Europa medieval*, Madrid: Narcea, 2000.

PARRA MEMBRIVES, Eva, *Roswitha von Gandersheim (930/35-d.973/1002)*, Madrid: Ediciones del Orto, 2001.

PORQUERES, Bea, *Reconstruir una tradición: las artistas en el mundo occidental*, Madrid: horas y HORAS, 1994.

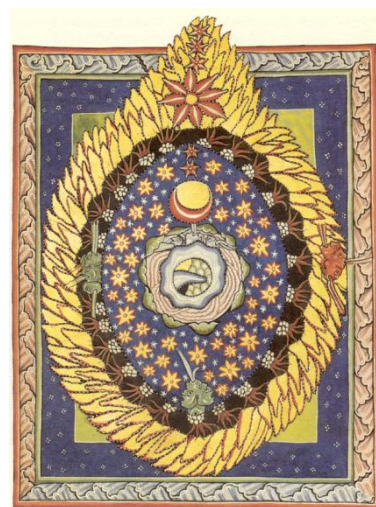
TABAGLIO, Maria, *Ad caelestem harmoniam. Poesía e musica in Ildegarda di Bingen*, Verona: Fiorini, 1998.

3. L'univers i la divinitat segons Hildegarda de Bingen i Herrada de Hohenbourg

Resum de la sessió

Al segle XII es va produir un canvi qualitatiu en l'àmbit de la filosofia de la naturalesa. La traducció i recuperació d'una part del llegat intel·lectual grec per mediació àrab, i el naixement d'escoles com, entre d'altres, la de Chartres a França o la de Salerno a Itàlia, va contribuir a la renovació de l'atmosfera filosòfica i científica d'aquell temps.

La cultura monàstica s'impregnava dels sabers pagans antics, que circulaven en forma de textos i que també es transmetien de manera oral i gràfica. Hildegarda de Bingen, abadessa i mestra polifacètica, va exposar la seva concepció de l'univers en dues obres de visions, el *Scivias* i el *Liber divinorum operum*. Per altra banda, l'*Hortus deliciarum*, obra amb textos i imatges compilada per Herrada de Hohenbourg, ens orientarà sobre l'abast de la cultura monàstica femenina al segle XII. Una interacció de tres elements: l'univers, la divinitat i l'ésser humà guiarà la sessió.

Il·lustració de l'univers oval del *Scivias* (1,3) d'Hildegarda de Bingen

Temes de la sessió

- La cosmologia d'Hildegarda de Bingen.
- La cultura monàstica femenina a l'Edat Mitjana: el cas de l'*Hortus deliciarum* d'Herrada de Hohenbourg.

Material per a les inscrites

Dossier amb textos i imatges.

Bibliografia específica seleccionada

GRIFFITHS, Fiona J., *The Garden of Delights. Reform and Renaissance for Women in the Twelfth Century*, Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2007.

HILDEGARDA DE BINGEN, *Llibres de les obres divines*, introducció de Rosa Maria Piquer i traducció d'Isabel Segarra, Barcelona: Proa, 1997.

—, *Scivias. Conoce los caminos*, traducció d'Antonio Castro Zafra i Mónica Castro, Madrid: Trotta, 1999.

HERRADA DE HOHENBOURG, *Hortus deliciarum*, edició de Rosalie Green [et al.], amb contribucions de T. Julian Brown i Kenneth Levy, i sota la direcció de Rosalie Green, Londres: Warburg Institute, 1979.

RIUS GATELL, Rosa, «La sinfonia constelada de Hildegarda de Bingen», dins: BENEITO, Pablo (ed.), *Mujeres de luz. La mística femenina y lo femenino en la mística*, coordinació de Lorenzo Piera i Juan José Barcenilla, Madrid: Trotta, 2001, pp. 123-135.

4. Microgenealogies en femení

Resum de la sessió

La darrera sessió del Cicle consisteix en la presentació i l'aplicació del «mètode» de les *microgenealogies*, és a dir, en traçar, a petita escala, possibles influències i confluències entre les autores, ja sigui en un sentit biogràfic i de context històric, ja sigui en el pla dels conceptes, les idees, les imatges...

Ens centrarem en el cas d'Hildegarda de Bingen, de qui sabem que va mantenir correspondència amb Elisabet de Schönau, i a qui potser hauria tingut present Herrada de Hohenbourg. Hadewijch d'Anvers cita Hildegarda en el «Llistat dels perfectes» en el seu llibre de *Visions*. Aquests són alguns dels fils que, partint d'Hildegarda, podem estirar.

Es tracta d'un terreny sembrat de dificultats i d'interrogants, però també un aspecte molt enriquidor en l'estudi de les autores medievals i d'altres èpoques.

Il·lustració de les Arts Liberals i de la Saviesa (al centre) de l'*Hortus deliciarum* (fol. 32r) d'Herrada de Hohenbourg

Temes de la sessió

- Les *microgenealogies*, un mètode?
- La xarxa d'Hildegarda de Bingen.
- De *Caritas* a *Minne-Amour*: pensament i espiritualitats femenines.

Material per a les inscrites

Dossier de textos.

Bibliografia específica seleccionada

- CIRLOT, Victoria (ed.), *Vida i visions de Hildegard von Bingen*, Madrid: Siruela, 2001.
- CIRLOT, Victoria; GARÍ, Blanca (eds.), *La mirada interior. Escritoras místicas y visionarias en la Edad Media*, Madrid: Siruela, 2008.
- DRONKE, Peter, *Las escritoras de la Edad Media*, traducció de Jordi Ainaud, Barcelona: Crítica, 1994.
- EPINEY-BURGARD, Georgette; ZUM BRUNN, Emilie, *Mujeres trovadoras de Dios. Una tradición silenciada en la Europa medieval*, Barcelona: Paidós, 2007.
- MARTINENGO, Marià; POGGI, Claudia; SANTINI, Marina; TAVERNINI, Luciana, MINGUZZI, Laura, *Libres para ser. Mujeres creadoras de cultura en la Europa medieval*, Madrid: Narcea, 2000.
- RIUS GATELL, Rosa (ed.), *D'unes veus no previstes. Pensadores del XII al XVII*, Barcelona: Columna, 1998.
- RIVERA GARRETAS, María-Milagros, *Textos y espacios de mujeres (Europa, siglos IV-XV)*, Barcelona: Icaria, 1990.